

A szaknyelvek megújításáért*

1. „A jó cím már félsiker, sőt aforisztikus túlzással: a cím fontosabb, mint maga a mű” – mondta egy nyelvészkongresszuson jeles kollégám, a körünkből néhány éve, sajnos már végleg eltávozott nyelvész, nyelvművelő és stilisztá, Kovalovszky Miklós. Nem alaptalanul mondta, hiszen a jó cím sokszor már szinte egyedíti az írásművet, amelynek élén áll – ez leginkább a szépirodalomra érvényes –, máskor pedig bizonyos mértékben előre felidézi, kivetíti tárgyát, légkörét, hangulatát, mintegy dióhéjba sűrítve adja az egészet.

Nem nehéz látni, hogy az én esetemben ez utóbbiról van szó. Már a választott, nem is különleges, egyáltalán nem hangzatos és harsánynak sem nevezhető cím is világosan jelzi, mi az, amiről szólni akarok előadásomban. Éppen ezért még az is erősen vitatható, hogy jó cím-e ez egyáltalán, hiszen aki ilyen címmel adja elő mondanivalóját, az már eleve kijátszotta a nála levő legértékesebb kártyalapot, nem tud fokozni, tehát – gondolhatják sokan – nem is érdemes meghallgatni. Nos, remélem, nem ez a helyzet, s nagyon bízom abban, hogy szeretett nyelvész társam, Kovalovszky Miklós nem minden alap nélkül sorolta az akár jónak számíthatók közé azokat a címeket, amelyek már előre szinte mindent elárulnak arról az írásról vagy előadásról, amelynek élén állnak. Manapság a sztárok, a filmszillagok is szinte mindent elmondanak magukról, illetve megmutatnak magukból a nagyérdeműnek, s az emberek mégis kíváncsiak rájuk, mégis megnézik filmjeiket, alakításaikat a különböző fajsúlyú televíziós produkciókban. Így abban a reményben térek rá mondanivalómra, hogy az érdekelni fogja hallgatóimat, annak ellenére, hogy voltaképpen egész előadásom nem más, mint e cím körüljárása, megmagyarázása, kifejtése. Következzék hát a címmagyarázat!

2. Mindenekelőtt arról szólok, miért csak a szaknyelvek szerepelnek előadásom címében. A köznyelvvél nincs semmi baj? Ott nincs szükség megújításra, fejlesztésre, korszerűsítésre?

Bár hallgatóim nélkül is tudják, hogy ott is van, legalábbis lenne (már-mint szükség a fejlesztésre, korszerűsítésre), én ezúttal mégsem ezt hangsúlyozom, hanem azt, hogy a szaknyelvek világában még sokkal nagyobb szükség van rá. Először is arra utalok, amit elnökünk, Vizi E. Szilveszter mondott ki egy tavalyi előadásában, amelyet számos lap idézett, s amelyben ez a meghökkentő, szinte mellbevágó megállapítás olvasható: „Elbúcsúzott a XX. század, az az évszázad, amely a tudomány exponenciális fejlődésének köszönhetően eddig a legtöbbet adta az emberiségnek. Az emberiség történetének csak igen rövid szakaszára, az utolsó 50–80 évre esik a tudomány fejlődésének 99 százaléka” (Vizi E. 2001).

Ugye, értik hallgatóim, mit jelent ez? Azt jelenti, hogy az emberiség több száz évezredes fejlődése alatt felhalmozódott tudásanyag mindössze egyetlen százaléka annak, ami az utóbbi 50–80 év alatt került a birtokunkba. Még belegondolni is szédületes, hogy milyen hihetetlen mértékben felgyorsult a tudo-

* A magyar nyelv hete országos megnyitóján, 2002. március 18-án Kaposváron tartott előadás szerkesztett változata.

mány, a tudományok fejlődésének üteme. Megvallom, ez a felismerés engem nem most ért, hanem csaknem negyedszázaddal ezelőtt, amikor Marx Györgynek Jövődőben című, magamfajta laikus érdeklődőknek szóló könyvében ezt olvastam: „Tudásanyagunk (pl. a kémiában) nyolc évenként duplázódik meg. (Az idén regisztrálták a négymilliomodik vegyületet)” (Marx 1979: 38). Amikor ezt olvastam, eszembe villant egy még húsz évvel korábbi emlék. 1959-ben, ifjú nyelvészként részt vettem a pécsi nyelvművelő konferencián, s ott Csűrös Zoltán, a kémiának akkor első számú tudora a szaknyelvi szókincs nagyságáról szólva megemlítette, hogy a kémiában már több mint hatvanezer szerves és több mint hatszázezer szerves vegyületet tartanak nyilván, s természetesen mindegyiknek neve is van, nemegyszer több is. Bámulattal hallgattam, mivel a nyelvészeti szakmunkákból jóval kisebb számra emlékeztem, de természetesen elfogadtam, hiszen minden tudós csak a maga tudományát ismeri igazán, többnyire annak is csak egy részét. Mikor Marx említett könyvecskéjét olvastam, természetesen azonnal felbukkant a régi emlék. Utánaszámoltam, s meg kellett állapítanom, hogy a nyolc évenkénti kétszereződés „elmélete” bevált: a négymilliomodik regisztrált vegyület tökéletesen igazolja Marx György szavait. S mit tesz Isten: ha most, 2002-ben újból elkezdünk számolgatni, megint csak azt mondhatjuk, hogy a megállapítás érvényes; napjainkban már húszmillió körüli vegyületről beszélnek a szakemberek. Vagyis, hogy rövidre fogjam mondanivalómnak ezt a részét: bár a köznyelvi szókincs is rohamléptekkel fejlődik, gyarapodik, a tudományok, a szaknyelvek szókincsének fejlődésével képtelen lépést tartani. Azazhogy képes lenne, de nincs rá szükség.

3. Noha azt az eddig elmondottakkal már azt hiszem, sikerült tisztáznom, hogy miért leginkább a szaknyelvekre kell fordítani figyelmünket, amikor a nyelv korszerűsítését tűzzük ki magunk elé célul, szükségesnek tartok egy kis kitérőt tenni, mivel a Magyar Tudomány ez évi februári számában a magyar nyelv formális leírása egyik legjelesebb kutatójának s propagátorának, É. Kiss Katalinnak tollából megjelent egy cikk *Mi legyen a magyar nyelvészet Széchenyi-programja?* címmel, s ennek van egy *Ismét nyelvújításra van szükség?* alcímet viselő fejezete is. A szerző, akiről talán elárulhatom, hogy jó három évtizeddel ezelőtt, még diákként, egy általam vezetett, többfordulós, országos nyelvi vetélkedőnek lett népszerű győztese, akinek a lapok hosszú cikkekben méltatták nagy tudását, kedvességét, versenyzői erényeit, e fejezetben a 19. századi nyelvújításról s a magyar nyelv ápolásának akkori szerepéről ír, majd így folytatja:

„A kívülállók úgy látják, a magyar nyelvtudomány most is hasonló feladatok előtt áll, mint a reformkorban. Az új tudományágak szakszókincese erősen elangolosodott, s a nagy tömegben megjelenő technikai újítások jó részére sincsenek magyar szavak. A Magyarországon működő vállalatok nagy részének angol neve van, s külső környezetünket is angol nyelvű cégek, feliratok, hirdetések uralják. A közvélemény úgy hiszi, a magyar nyelvészeknek az a feladatuk, hogy e jelenségek ellen fellépjenek. Valójában azonban a magyar nyelvet nem ez irányból fenyegeti a legnagyobb veszély, s a magyar nyelvészetet nem ez irányból éri a legnagyobb kihívás. Kell küzdeni a szókincs és a külső környezet

elangolosodása ellen is, mert az idegen szavak, szövegek áradata rontja az emberek nagy részének közérzetét, s gyakran gátja a megértésnek. Véleményem szerint azonban e küzdelem nem elsősorban a nyelvészek feladata. A nyelvészeknek nincs külön jogosítványuk arra, hogy a városokat, falvakat előzőnlő angol feliratok ellen tiltakozzanak. Erre az állampolgárok önkormányzatai jogosultak, s ha közakaratot fejez ki fellépésük, bizonyára eredménnyel is fog járni. Egy-egy szaknyelv szókincsének megmagyarosítására pedig elsősorban az adott szakma, tudományág művelői hivatottak, és elsősorban ők is képesek rá” (É. Kiss 2002: 198–9).

A magam részéről igen nagyra becsülöm É. Kiss Katalinnak, a magyar nyelvvel formális keretben foglalkozó nyelvésznek a tudományos tevékenységét, itt azonban mégis vitába kell szállnom vele, két ponton is. Az egyik: noha kétségtelenül nem **csak** a nyelvészek feladata a szókincs elangolosodása ellen küzdeni – s hatósági intézkedésre, hivatali fellépésre természetesen nem is jogosultak; erre valók azt önkormányzati szervek –, józan szaktanácsok adása, felkérésre szakvélemények megfogalmazása azonban igenis feladatuk, legalábbis azoknak a nyelvészeknek, akik ezt a tevékenységet ugyanolyan fontosnak tekintik, mint más nyelvésztársaik a szociolingvisztikát vagy éppen a magyar nyelv formális leírását. Alig néhány hete például hatályba lépett egy olyan, a gazdasági reklámok és az üzletfeliratok, továbbá egyes közérdekű közlemények magyar nyelvű közzétételéről szóló, éppen a szerző által is említett elangolosodás megfékezésére hivatott törvény(ke), amelynek alkalmazása már eleve szükségessé teszi nyelvész szakértők alkalmankénti közreműködését. A Magyar Tudományos Akadémia elnöke már ki is jelölte azt a tanácsadó testületet, amely vitás esetekben szakvéleményt nyilvánít, s ezzel elejét veszi mindenfajta tájékozatlanságból, tudatlanságból eredő tévedésnek, megalapozatlan döntésnek. Gondolom, ezt É. Kiss Katalin imént idézett véleménye ellenére sem helyteleníti.

A másik pont, amelyen nem tudok, sőt, bátran mondhatom, nem lehet egyetérteni a szerzővel, az a megállapítása, hogy „Egy-egy szaknyelv szókincsének megmagyarosítására pedig elsősorban az adott szakma, tudományág művelői hivatottak, és elsősorban ők is képesek rá.” Igaz, az idézetben megint ott szerepel az *elsősorban* határozószó is, s így ebből akár arra is következtethetnénk, hogy másodsorban azért mégiscsak szán némi szerepet É. Kiss Katalin e munkában a nyelvészeknek is, de szavainak sugallata egészében véve az, hogy minden szakma, tudományág saját maga kell, hogy megbirkózzon az őt fenyegető elangolosodás veszélyével. Vagy éppen ne törődjék vele. Ezt azért teszem hozzá, mert éppen É. Kiss Katalin, idézett tanulmányának egy másik részében arról is ír, hogy a magyar nyelvvel formális keretben foglalkozó doktoranduszok, kutatók „úgy érzik, munkájuk olyan korlátozott körben kelt csak visszhangot idehaza, hogy műveiket nem is érdemes magyarul közzétenni. E tekintetben újabban már a magyar nyelvészeti tárgyú doktori disszertációkat is gyakran angolul írják, hiszen nemzetközi olvasóközönségük jóval nagyobb, mint az itthoni – tehát lassan azokhoz az állapotokhoz térünk vissza a felsőoktatásban, amelyeken Széchenyi változtatni akart...” (É. Kiss 2002: 202).

De hagyjuk a nyelvészetet! Térjünk vissza a szerzőnek ahhoz az idézett véleményéhez, hogy minden szakma, tudományág saját maga kell, hogy meg-

birkózzon az őt fenyegető elangolosodás veszélyével. Ez a nézet téves. Több évtizedes tapasztalat birtokában mondhatom, de persze jeles külföldi szaktekintélyektől vett seregnyi idézettel is igazolhatnám, hogy valamely tudományág bármily jeles szakemberének, ha szakmája, tudományága szókincsét érdemben akarja rendbe tenni, magyaráítani, ehhez szüksége van nyelvészrel, tehát a szóalkotással hivatásából következőleg jól értő szakemberrel való rendszeres konzultálásra, együttműködésre. A nyelvészet és az orvostudomány vagy a nyelvészet és a geofizika teljesen más terület. Ugyanaz a személy különböző okokra visszavezethető, ritka kivételektől eltekintve általában nem képes két, egymástól meglehetősen távol álló szakterületről – egyrészt valamely szakma vagy tudományág, másrészt a nyelvészet területéről – egymaga kellő áttekintést szerezni, s így egyeztető munkája sem lesz hibátlan. Tévedés ne essék, egy nyelvtudós is érthet bizonyos műszaki kérdésekhez, s a műegyetemi tanár is lehet egyszersmind nyelv-művelő. Olyan nyelvészprofesszor azonban, aki mellékesen még Széchenyi-díjas mérnök is – vagy pedig fordítva –, korunkban már csaknem teljességgel elképzelhetetlen. Bajza József költő, egyúttal a Magyar Tudományos Akadémia tagja idestova 160 évvel ezelőtt helyesen ítélte, amikor így foglalt állást a bennünket érdeklő ügyben:

„Műszók alkotásához még nyelvszabályok ismerete sem elégséges, ahhoz dologismeret is kell. Nyelvtudós dologismeret nélkül nyelvtanilag jó szót fog alkotni, de mindig azon veszélynek leendő kitéve, hogy nem bírván tiszta fogalmával a kifejezni kellett dolognak, szava nem lesz bélyegző, eléggé megkülönböztető, eszmét vagy gondolatot helyesen kifejező s fogalomzavarra ad alkalmat. A dologismerő viszont, a szakember, de nem nyelvtudós is egyszersmind, rosszul alkotott, szabályokkal ellenkező szóval fejezendi ki a különben általa jól értett dolgot” (Bajza 1843).

Bajzának általánosságban véve föltétlenül igaza van. Megállapításának lényege, tehát az, hogy sem a „dologismerő”, sem a „nyelvtudós” nem képes egymaga megbirkózni a szakmai nyelvek problémáival, ma már vitathatatlan. Nos, ha így van, akkor együtt kell működnünk, mégpedig a szakmai nyelvhasználat minden területén: a szakszövegek helyesírásában, a műszóalkotásban és a helyes, közérthető megfogalmazásban egyaránt. Abból, hogy egy jeles orvosprofesszor szaktudományának minden csínját-bínját ismeri, még nem következik, hogy az orvosi szakkifejezések helyesírásához is jobban ért, mint egy nyelvész, noha az utóbbi esetleg nincs is tisztában az általa helyesen, szabályosan leírt betegségnév pontos értelmével. Egy új szakmai fogalomra szót alkotni vagy egy idegen szakmai szóra magyar megfelelőt találni csak a „dologismerő” tud, de munkája eredményességéhez az is szükséges, hogy a nyelvész, a hivatásos nyelv-művelő is megvizsgálja az alkotott szót a maga szakmai szemszögéből, s annak esetleges gyengéit eltüntesse, fogyatékoságait kiküszöbölje. Hogy az együttműködésnek mi a legcélszerűbb módja, az mindig a konkrét feladattól, körülményektől, lehetőségektől függ, de hogy e nélkül nem lehet fejleszteni, megújítani a szakmai nyelveket, azt erről a helyről is határozottan kijelenthetem. Vagyis ezen a második ponton is mindenképpen meg kell kérdőjeleznünk É. Kiss Katalin megállapításának helytálló voltát.

4. E kitérő után ismét visszatérek előadásom címéhez, amely a szaknyelvek megújítására buzdít, azt szorgalmazza. Arról a korábbiakban már szóltam, hogy bár napjainkban kétségtelenül egész nyelvünkre ráférne a jelenleginél nagyobb figyelem, miért célszerű – látszólag ellentétben a 19. századi nyelvújítással – a szaknyelvekre összpontosítani. Szándékosan mondtam itt, hogy *látszólag ellentétben*; talán többen föl is figyeltek rá. Gondoljunk csak bele! Tévedés azt hinni, hogy a nyelvújítás elsősorban írók, költők és egyéb széplelkek felbuzdulásának eredménye! Fábián Pált idézem, aki a reformkori gazdasági életről szóló nagy ívű tanulmányában így írt: „A nyelvújítási új szavaknak igen jelentős – valószínűleg nagyobb – hányada szaknyelvi eredetű, az orvostudomány, a hadászat, az ipar stb. nyelvében mutatkozó elemi hiányok pótlására keletkezett; itt használták őket először, s innen kerültek bele az irodalom nyelvébe, nem pedig fordítva” (Fábián 1955: 168). És arról se feledkezzünk meg, hogy a nyelvújítás legtermékenyebb, legelkötelezettebb képviselői között ott vannak az írók, költők mellett a szakemberek is: az orvos Bugát Pál, az orvos és természetbúvár Földi János, a hadtudomány kiváló ismerője, Kiss Károly, a fizika és matematika jeles művelője, Tarczy Lajos, és sorolhatnám még tovább. És ezek a kiváló szakemberek meg társaik nem is csupán ötletszerű kísérleteket tettek valamely szakterület egy-egy szavának megmagyarítására, hanem arra is van példa, hogy egy szűkebb, jól körülhatárolható szakterület műszókincsét egy személy próbálta teljes egészében magyarrá formálni. Fábián Pál imént említett tanulmányából ennek igazolására is idézek egy részt, kényszerűségből jócskán megrövidítve. Íme!

„Így pl. a Hetilapban jelent meg egy cikk »Tökélyesített orgona gépészet« címmel (1846. 664, 731, 752), amelynek szerzője az orgona minden alkatrészét magyarul próbálta visszaadni. Álljon itt néhány szó a cikk nagy anyagából, hogy láthassuk, hogyan kísérletezett a nyelvújítás ilyen esetekben. Minden egyes magyar szó után ki van téve zárójelben a közhasznú latin vagy német kifejezés, ami minden valószínűség szerint általánosan használatos volt akkoriban. »*Nyomantyu* (Clavis), *nyomantyu*zat (claviatura), *huzony* (tractur), *szelep* (Ventil), *szeletmérték* (Winkelhaken), *kapocstartó* (Gliederstock), *dugaszfa* (Spund), *zárócsavar* (Reiberschraube), *lábító gépészet* (Pedal-Mechanik), *szélvezető* (Windstock)«. Böven akadnak nyelvújítási alkotások, mint *huzony*, *lábító gépészet* stb., de éppen az az értékes ebben a cikkben, hogy kísérlet. Nem mindenben megfelelő szavakat ajánlott a közönség számára, de mégis próbált. A nyelvérzék később kiválasztotta a megfelelőt. Ebből a felsorolásból is megmaradt pl. a *szelep* szó” (Fábián 1955: 213–4). Nekem szilárd meggyőződésem, hogy a nyelvújítás korának írói és nyelvészei saját maguk képtelenek lettek volna ellátni a rájuk nehezedő óriási feladatot, azaz a szakemberek, a „dologismerők” nélkül a nyelvújítás nem érte volna el a célját. Hogy vissza-utaljak É. Kiss Katalin megállapításaival kapcsolatos polémiamra: nemcsak a természettudományi, műszaki és más szakembereknek van szükségük szókincsük korszerűsítése, megújítása során a nyelvészekre, hanem a nyelvészeknek is szükségük van ugyanezen okokból az összes többi tudomány és szakma művelőire.

5. Ha mindazt, amit eddig elmondtam, csak én érezném, gondolnám így, akkor az egész lehetne az én tévedésemnek, hibás helyzetértékelésemnek te-

kinteni. De mások is így gondolják, mégpedig mind többen, és éppen most, amikor egyre inkább foglalkoztat bennünket az az új helyzet, amelybe rövidesen belekerülünk, amikor az Európai Unió tagjává válunk. Aligha véletlen, hogy éppen a legutóbbi egy-két évben több olyan szakmai, civil kezdeményezés is született, amelynek céljai között ott szerepel a szaknyelvek megújítása is. Mint Buvári Márta tájékoztat bennünket az Édes Anyanyelvünk folyóirat egyik tavalyi számában (Buvári 2001: 13), annak az évnek az elején szakemberek, főleg reálértelemiségiek egy csoportja *Mondjuk magyarul!* jelszóval mozgalmat indított a szakmai nyelveknek káros idegen hatásoktól való megtisztítására, fejlesztésüknek, korszerűsítésüknek elősegítésére. – Mintegy kétévi előkészítő munka után 2001. június 12-én Nagyváradon, a Király-hágó melléki Református Egyházkerület püspöki palotájának dísztermében megalakult a Magyar Szakírók Szövetsége. Ennek tevékenységi körébe – mint azt Szabó István Mihály beszámolójából tudjuk – egyebek mellett beletartozik „A humán-, a természet- és műszaki tudományok, a hitélet, a foglalkozási körök, a művészetek, a honvédelem, az írott és elektronikus sajtó stb. szaknyelveinek és ezek nagyszámú változatainak feltérképezése, képviseleteik egyesületi szintű kiépítése, folyamatos fejlesztésük, lehetőleg egységes és a Magyar Tudományos Akadémia nyelvtudományi fórumaival egyeztetett szempontok szerinti megszervezése” is (Szabó I. 2002: 172). A szövetség egyébként 2001. december 19-én, a Magyar Tudományos Akadémia elnöki tanácstermében megtartotta első vezetőségi ülését is. – 2001. október 17-én mintegy 150 szakember részvételével a MTESZ székházában eredményesen lezajlott az I. Magyar Szakmai Anyanyelvi Tanácskozás, amelynek legfőbb célkitűzései a zárszót mondó Weiszburg János megfogalmazásában: 1. Érthető, egyértelmű, szabatos ismeretközlés, elfogadott, széles körben ismert szavakkal és mindenki által ismert szerkezetű, világos mondatokkal; 2. A rövid, lényegre törő kifejezésmód meghonosítása; 3. Az előbbi két igény megvalósításának elősegítésére a már meglévő és alkalmas magyar szavak használatának általánossá tétele, a hiányzó magyar kifejezések helyett alkalmas új kifejezések alkotása és a terjengős, nem magyaros szövegszerkezetek magyaros szerkezetekkel való felváltása (Weiszburg 2001: 9–10). A tanácskozás szervezői egyébként már a szintén 150 főre tervezett II. Magyar Szakmai Anyanyelvi Tanácskozás hozzávetőleges időpontját is megjelölték, az eseményt 2002 júniusára téve. – Végül, nem is törekedve teljességre, még megemlítem, hogy 2001. december 7-én Betű- és szóvetés a magyar orvosi irodalomban címmel szintén nagy jelentőségű tanácskozás zajlott le a Magyar Tudományos Akadémián, s ennek céljai között olvashatjuk – Bősze Péter orvosprofesszor megfogalmazásában – ezt: „Feladatunk, hogy a nemzetközi elnevezések magyar megfelelőit megtaláljuk, és azokat egységesen értelmezve használjuk. Hiszem, hogy a nemzetek csak gyökereik megőrzésével őrizhetik meg a globalizáció által fenyegetett önazonosságukat” (Grétsy 2001: 20). Maga az a folyóirat, amelyből idéztem, a tanácskozás napján jelent meg, egy évtizedekkel korábbi, kérészéletűnek bizonyult hasonló kezdeményezést, a Műszaki Nyelvört nem számítva az első olyan folyóiratként, amelyiknek tárgya a magyar nyelv – még ha nem is egészében, hanem csupán annak egy része, az orvosi nyelv –, a megálmodói, létrehozói azonban nem nyelvészek, hanem egy más tudományág, más szakterület művelői,

ezúttal orvosok. Ez olyan nemes, példamutató vállalkozás, amely előtt már eleve fejet kell hajtani!

6. Mint eddig is tettük nemegyszer, térjünk vissza ismét előadásom címéhez! Mindezeket átgondolva, továbbgondolva én úgy vélem, immár itt az ideje egy új szakmai nyelvújításnak. Ha valamikor, akkor éppen most, az Európai Unióba való belépés küszöbére érkezve kell ehhez hozzáfognunk. Persze, tudatában kell lennünk annak, hogy egy-egy olyan szakmai anyanyelvi tanácskozás, a szaknyelvek időszerű kérdéseivel való foglalkozás, amilyenekre már utaltam, s amilyen voltaképpen ez a mai is, még ha ez a magyar nyelv hete idei központi témájának számít is, önmagában még nem elég. Az igazi, érdemi munkának ez után, a korábbiakban meg az itt felvetődő javaslatok megtárgyalása, illetve az ezek közül jóknak bizonyulók elfogadása után kell megkezdődnie. Mindenekelőtt meg kell teremteni az említett közös munkához az anyagi feltételeket s egészében véve a lehetőségeket. Finn rokonaink, akik 1995 óta már az EU tagjai, röviddel belépésük után kibővítették Kotimaisten kielten tutkimuskestus (azaz: Hazai Nyelvek Kutatóközpontja) nevű intézetüket, hogy eleget tudjanak tenni mindazoknak az elvárásoknak, amelyek az EU-tagság következtében rájuk hárulnak. Mikor az elmúlt év tavaszán a Finn Nagykövetségen érdeklődtem, hogy az Európai Unióba való belépés nem járt-e zökkenőkkel, s egészében „megérte-e”, azt a választ kaptam, hogy igen, megérte, már csak azért is, mert azóta a finneknek nagyban megnövekedett a nemzeti büszkeségük, megerősödött a nemzeti tudatuk; de azt is hozzátették, hogy zökkenők bizony voltak, az új helyzetre már a belépés előtt néhány évvel fel kellett volna készülniük (Grétsy 2002: 20).

Én azt hiszem, hogy mi még nem késtünk el, még megfogadhatjuk finn barátaink tanácsát. Az a véleményem, hogy vagy az Akadémia égisze alatt, vagy még inkább az Akadémia, valamint a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége közös irányítása alatt létre kellene hozni egy nem nagy létszámú civil közhasznú társadalmi szervezetet, amely egyrészt segítheti a fordítókat a különféle jogharmonizációs feladatok megoldásában, másrészt pedig általában segítheti a szakembereket, a „dologismerőket” abban a szakmai nyelvújításban – vagy előadásom címéhez igazodva: a szaknyelvek megújításában –, amellyel címmagyarázat ürügyén mindvégig foglalkoztam. A MTESZ-szel való közvetlen kapcsolatot pedig nemcsak azért említem, mert egy ehhez nagyon hasonló javaslat onnan is kiindult, s én azt nagyon is jónak, támogatandónak ítélem. Főleg azért látom rendkívül fontosnak a MTESZ-szel való együttműködést ebben a szaknyelv-megújítási tevékenységben, mert a MTESZ szaklapjai, amelyek közül az elmúlt hetekben Weiszbürg János szívességéből negyvennél is többet tanulmányozhattam, kiválóan alkalmasoknak látszanak olyasfajta együttműködésre, amilyenről szóltam. Egyébként érdekesek, tanulságosak számomra ezek a lapok, mondhatnám, A-tól Z-ig, de legalábbis A-tól V-ig, ugyanis az általam ismertek közül a betűrend szerint az első az *A hús* címet viseli, az ábécérend szerinti utolsonak a címe pedig *Városi Közlekedés*. A szaknyelvek iránt érdeklődő s a szaknyelvek korszerűsítését, megújítását fontosnak tartó nyelvész számára egytől egyig rendkívül tanulságosak e lapok, de itt most csak különös jelentőségüket

kívánom hangsúlyozni. Ez pedig az, hogy ezekben a MTESZ-lapokban – ha nem is feltétlenül mindegyikben – lehetne, sőt kellene létrehozni azokat a szaknyelvi rovatokat, amelyeknek hasábjain a „dologismerők” fölvehetnék, vitára bocsáthatnák szaknyelvük korszerűsítésére, megújítására vonatkozó javaslatokat, szakszövegeiket; a nyelvész, ha szükségesnek véli, hozzászólhatna; az elfogadott javaslatokat pedig attól kezdve a szakírói, fordítói munkában is érvényesíteni lehetne. Ezekben a szakmai nyelvi rovatokban időnként – vagy akár rendszeresen – szakszövegeket pályázatot is lehetne hirdetni; röviden szólva ezek a rovatok lehetnének a szaknyelvek megújításának zálogai.

7. Éppen száz éve annak, hogy jeles természettudósunk, a Magyar Tudományos Akadémiának tagja és több mint másfél évtizeden át főtitkára, Szily Kálmán 1902-ben kiadta A magyar nyelvújítás szótárát. Egyáltalán nem teljességre törekedett, sőt, a szerinte „halvaszületetteket” és a „fiatalon elpusztultakat” egyáltalán nem vette figyelembe, de az a tízezernél jóval több szó, amelyet szótára tartalmaz, így is jól megmutatja, milyen óriási nemzetmentő, nyelvmentő munkát végeztek nyelvújítóink e sok ezer szó megalkotásával.

Úgy érzem, most, az Európai Unióba lépés küszöbén állva valami ehhez hasonló megszállottságra volna szükségünk nekünk, mai magyaroknak is. Persze, mások a körülmények, mások a feltételek, ezenkívül köznyelvünk ma összehasonlíthatatlanul jobb állapotban van két évszázaddal ezelőtti önmagánál, de ami szaknyelveinket illeti, bizony, a szakmai ismeretek, a szakmai tudásanyag rohamos növekedése a szaknyelvek megújításáért, majd hogyanem az akkorihoz hasonló horderejű és sodrású szakmai nyelvújításért kiált. Bízom benne, hogy az a számos kezdeményezés, amelyek közül néhányra már utaltam, meg a tudományok, tudományágak és szakterületek leghivatottabb művelőinek a figyelme, igyekezete és buzgalma, melyet témaválasztásommal és előadásommal igyekeztem fölkelteni és megerősíteni, hozzásegíthet bennünket egy ilyenféle szakmai nyelvújításhoz. Legmerészebb álmaimban még az is fel-felbukkan néha, hogy talán még megérem egy ilyen szakmai nyelvújítási szótárnak a megjelenését. Kérem, szurkoljanak nekem!

SZAKIRODALOM

Bajza József 1843. *Nyelvünk műveléséről.*

Buvári Márta 2001. Mondjuk magyarul! *Édes Anyanyelvünk* 3: 13.

É. Kiss Katalin 2002. Mi legyen a magyar nyelvészet Széchenyi-programja? *Magyar Tudomány* 2: 198–202.

Fábián Pál 1955. A gazdasági élet nyelve. In: Pais Dezső (szerk.): *Nyelvünk a reformkorban. Tanulmánygyűjtemény.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 165–226.

Grétsy László 2001. Globalizáció és anyanyelv. *Magyar Orvosi Nyelv* 1: 20–3.

Grétsy László 2002. Nemzetösszetartónk: az anyanyelv. In: V. Raisz Rózsa és Zimányi Árpád (szerk.): *Feladatok és módszerek az anyanyelvi nevelésben a XXI. század elején.* Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. 15–21.

Marx György 1979. *Jövődőben. Egy fizikus írásai az iskoláról.* Magvető Kiadó, Budapest.

Szabó István Mihály 2002. A szaknyelv jelentősége az ezredforduló Magyarországon. *Magyar Tudomány* 2: 171–3.

Vizi E. Szilveszter 2001. A tudás Magyarországa. *Papíripar* 6: 204.

Weiszbürg János 2001. Az I. Magyar Szakmai Anyanyelvi Tanácskozás. *Organotrend* 10: 1–10.

Grétsy László

SUMMARY

Grétsy, László

For the renewal of technical languages

The paper is based on a talk delivered on 18 March 2002, at the opening ceremony of this year's Week of the Hungarian Language, an annually organised series of lectures. Its main message, as the title reveals, is that the development and updating of technical varieties of Hungarian is a pressing and very timely task. The author thinks that the general standard language is to be developed and cultivated as well, but technical languages are even more so, given that the increase of the vocabularies of the latter is several times faster than that of the general vocabulary. He furthermore challenges the view that the Hungarianisation and updating of the vocabulary of a given special field is the business of practitioners of that field and argues that representatives of any trade or science, if they wish to groom the word stock of their field in a satisfactory manner, need to cooperate regularly with linguists, with experts who are professionally well-equipped to create new words. Having clarified that, the author goes on to demonstrate that the nineteenth-century Language Reform was already carried out largely in the framework of such cooperation, given that physicians, natural scientists, military scientists and other experts participated in that movement along with linguists, writers, and poets. In the last part of his paper, the author points out that the large-scale modernisation and streamlining of technical vocabularies that he deems necessary is especially urgent right now as Hungary is on the verge of becoming part of the European Union. This also explains why several private initiatives and movements launched by representatives of individual special fields have recently come into being whose objectives include the renewal of their particular technical vocabulary or of technical languages in general. With his own work, the author also tries to enhance and harmonise initiatives of this type.